

***NUMERYCZNA ANALIZA
WPŁYWU GEOMETRII
DYSZY NA OSIĄGI SILNIKA
RAKIETOWEGO***

Plan prezentacji

1. Ogólne informacje o silnikach raketowych
2. Klasyfikacja silników raketowych
3. Główne charakterystyki silników raketowych
4. Dysze silników raketowych
5. Analiza CFD wybranych dysz silników raketowych
6. Prezentacja uzyskanych wyników
7. Podsumowanie

Źródło: eurekaalert.org

Ogólne informacje

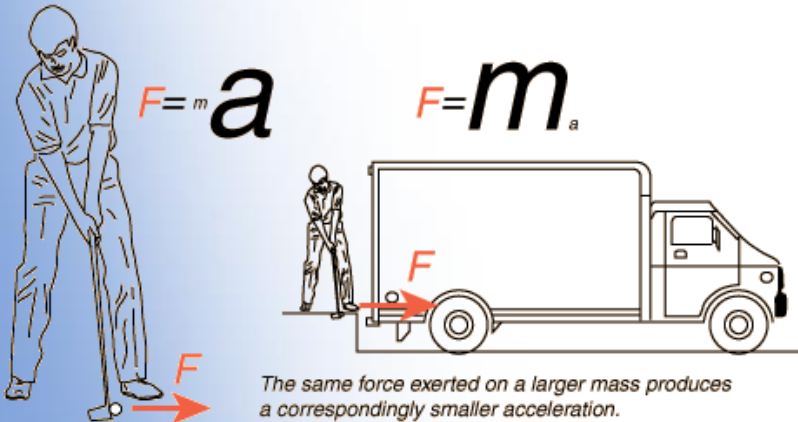
Drugie prawo dynamiki Newtona:

siła jest równa iloczynowi masy m i przyspieszenia a ($F = ma$).

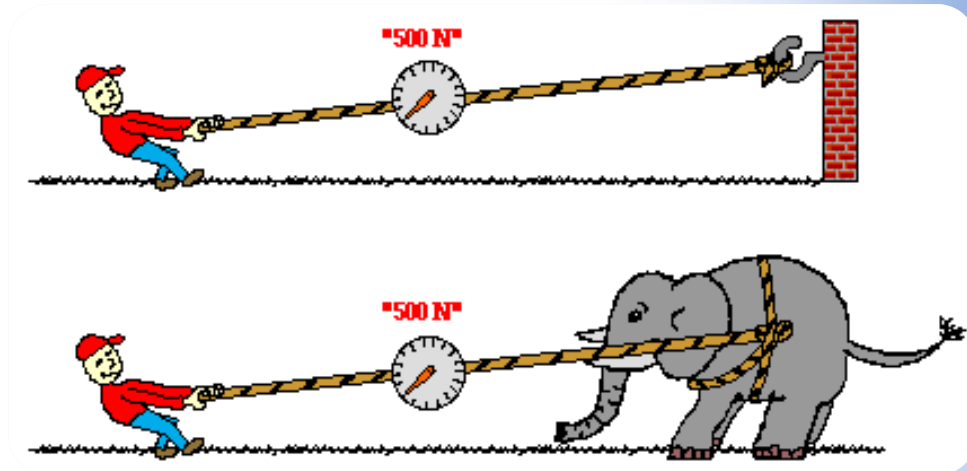
Trzecie prawo dynamiki Newtona:

jeśli ciało A działa na ciało B pewną siłą, to ciało B działa na ciało A siłą o takiej samej wartości, takim samym kierunku, lecz o przeciwnym zwrocie.

Źródło: physicsclassroom.com

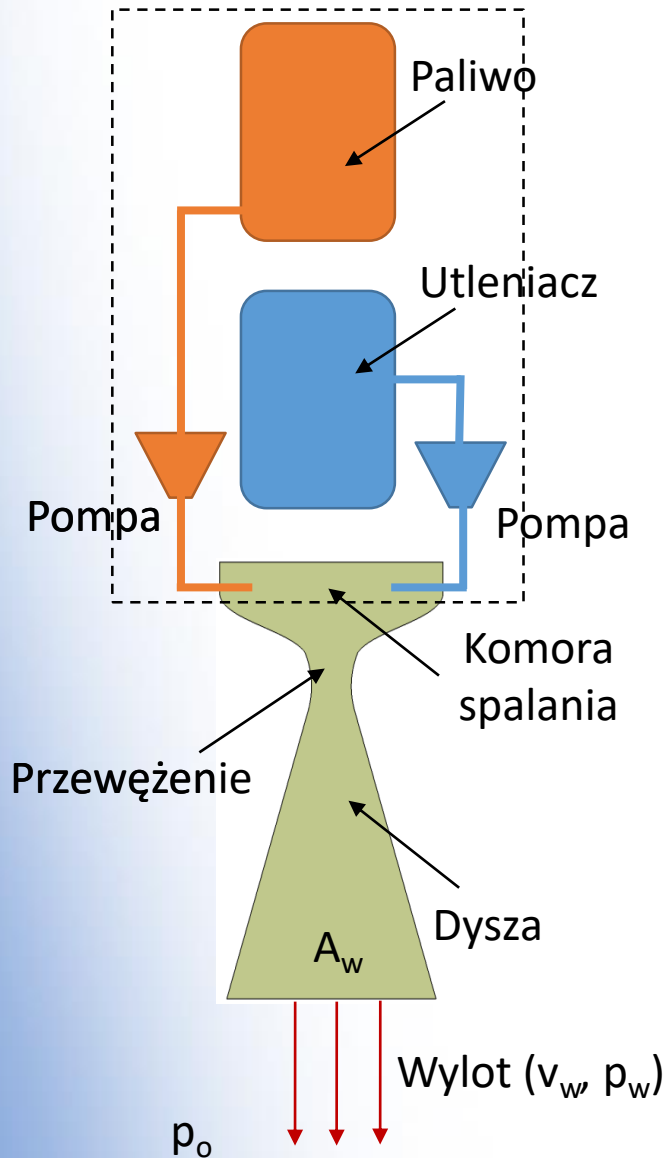

Źródło: ibphysicsstuff.wikidot.com

Ogólne informacje

Silnik raketowy to silnik, który wykorzystuje zjawisko **odrzutu** do wytwarzania siły ciągu. Niezbędny do pracy zasób energii i czynnika roboczego stanowi część samego silnika.

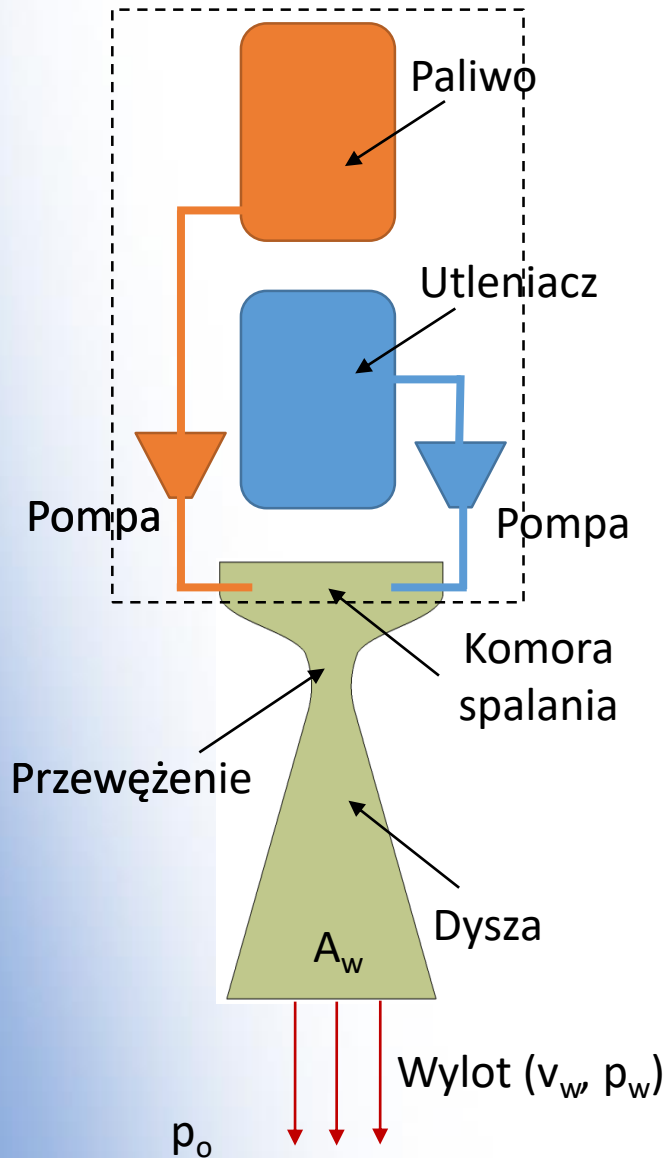
Napęd ten nie wykorzystuje zewnętrznych źródeł masy i energii, to znaczy nie pobiera utleniacza z otoczenia. Umożliwia to stosowanie go zarówno w atmosferze ziemskiej jak i poza nią, a także pod wodą.

Źródło: spacequotations.com

Ogólne informacje

Energia zakumulowana w silniku raketowym jest zamieniana w energię kinetyczną strumienia masy czynnika roboczego odrzucanego na zewnątrz.

Reakcja wypływu tego strumienia jest siłą napędową (ciągiem), która bezpośrednio działa na silnik:

$$F = \dot{m} \cdot v_w + (p_w - p_o) \cdot A_w$$

Zastosowanie

Napędy raketowe są stosowane w szeroko pojętej technice kosmicznej i militarnej. Ponadto znajdują zastosowanie w:

- wynoszeniu w górne warstwy atmosfery aparatury meteorologicznej, geofizycznej i telekomunikacyjnej
- transporcie ludzi i ładunków w przestrzeń kosmiczną
- w lotnictwie jako pomocniczy napęd startowy i uzupełniający

Źródło: news.itu.int

Źródło: defense-update.com

Źródło: engadget.com

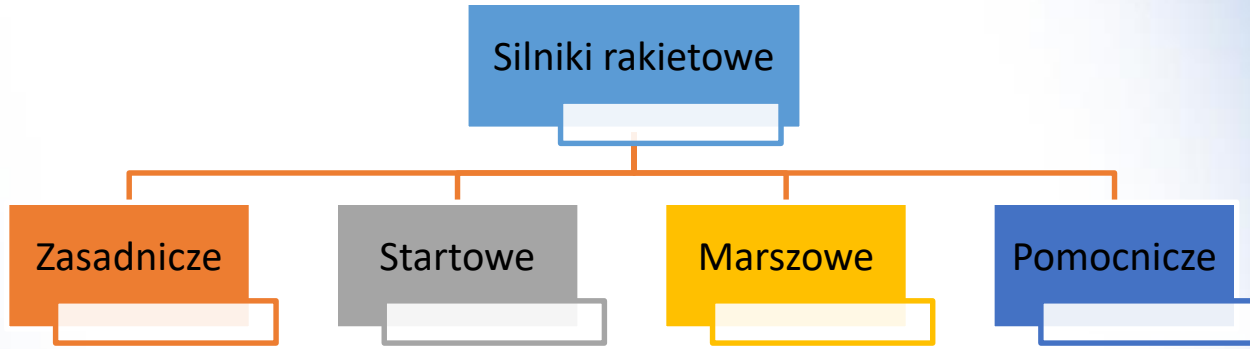

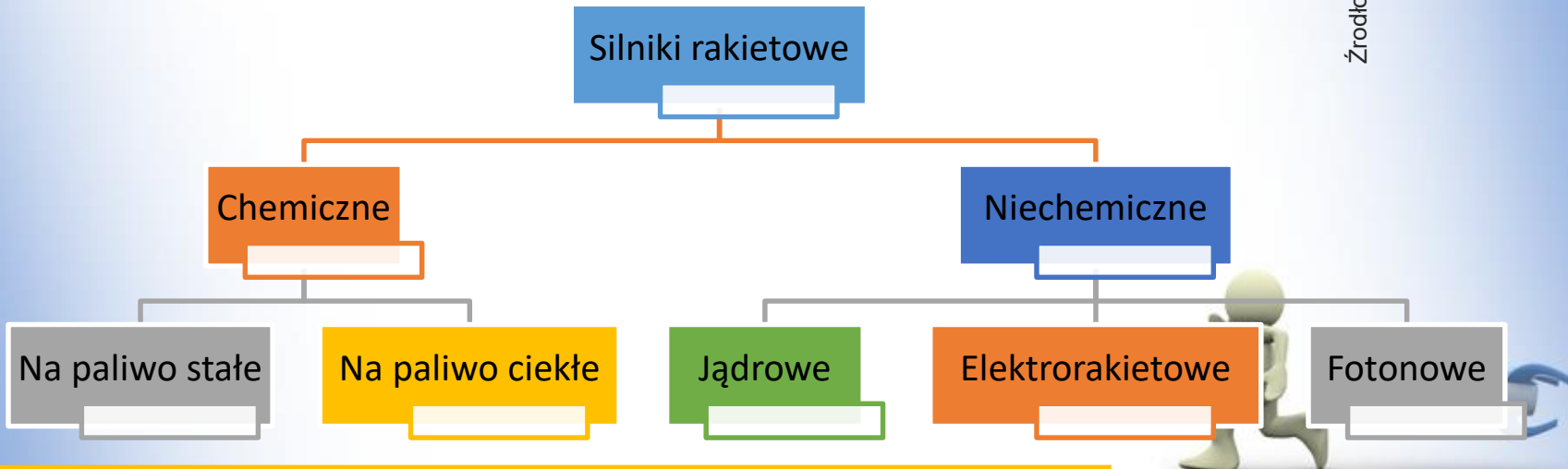
Klasyfikacja silników rakietowych

Silniki rakietowe podzielić można ze względu na:

- przeznaczenie

- źródło energii

Źródło: Torecki – Silniki rakietowe

Charakterystyka silników raketowych

Prędkość rakiety zużywającej paliwo podczas lotu (zmniejszającej swoją masę) określona jest za pomocą **wzoru Ciołkowskiego**:

$$v_r = v_w \cdot \ln \frac{m_0}{m}$$

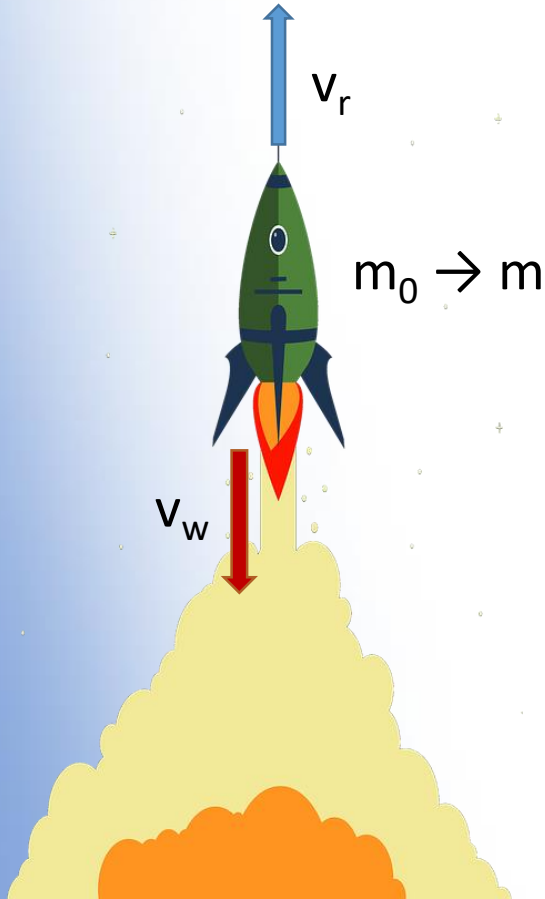
Gdzie:

v_r – prędkość końcowa rakiety,

v_w – prędkość strumienia czynnika roboczego (gazów wylotowych) mierzona w układzie odniesienia związanym z rakieta, tzw. impuls właściwy

m_0 – masa początkowa rakiety z paliwem,

m – masa końcowa rakiety, tj. bez paliwa

Źródło: pixabay.com

Charakterystyka silników raketowych

Jednym z parametrów silnika raketowego jest **impuls właściwy** równy ilorazowi siły ciągu i strumienia wyrzucanej masy w jednostce czasu:

$$I = v_w = \frac{F \cdot \Delta t}{\Delta m} = \frac{\Delta p}{\Delta m} \quad \left(\frac{m}{s}\right)$$

Impuls właściwy można również wyrazić jako iloraz siły ciągu i strumienia wyrzucanej masy w jednostce czasu przypadający na ciężar wyrzucanego paliwa w jednostce czasu:

$$I = \frac{F \cdot \Delta t}{\Delta(mg)} \quad (s)$$

Charakterystyka silników raketowych

Impuls właściwy wyrażony w sekundach mówi nam **jak długo czynnik roboczy jest w stanie przyspieszać swoją własną masę w warunkach przyspieszenia ziemskiego.**

Im dłużej jest w stanie zapewniać przyspieszenie, tym większą prędkość końcową uzyska obiekt (rakietę).

Innymi słowy impuls właściwy mówi nam jak długo silnik raketowy jest w stanie wytwarzać jednostkę siły ciągu do momentu spalania jednostki ciężaru paliwa.

Silniki wykorzystujące paliwo i utleniacz w ciekłej formie mają impuls właściwy wynoszący do 300-400 s. Rakiety na paliwo stałe mają niższy impuls właściwy nieprzekraczający 300 s.

Silnik na paliwo stałe

Źródło: commons.wikimedia.org

Pierwsze rakiety wyposażone w silniki raketowe na paliwo stałe były to rakiety prochowe stosowane w XVIII i XIX wieku.

W latach 30. XX wieku zastąpiono proch czarny prochem artyleryjskim, co poskutkowało wzrostem charakterystyk użytkowych tego rodzaju napędu.

Proch artyleryjski z domieszkami formowano w kształcie lasek. Taka konstrukcja umożliwiała równomierne spalanie powierzchniowe.

Silnik na paliwo stałe

Zmiana technologii produkcji lasek paliwowych umożliwiła częściowe wyeliminowanie wymienionych wad.

Do **zalet** tego rodzaju napędu można zaliczyć:

- zwartą i prostą konstrukcją,
- łatwe warunki przechowywania,
- gotowość użycia w różnych warunkach środowiskowych.

Obecnie jako paliwo stałe wykorzystywane są:

- **paliwa jednorodne** (koloidalne), będące modyfikacjami prochów artyleryjskich,
- **paliwa niejednorodne**, będące mieszaniną organicznych substancji palnych i nieorganicznych utleniaczy.

Silnik na paliwo stałe

Źródło: NASA

Pierwsze koncepcje raket wyposażonych w silniki raketowe na paliwo ciekłe pojawiły się na początku XX wieku.

Z kolei pierwszy lot takiej rakiety odbył się w 1926 r. Skonstruował ją amerykański profesor Robert Goddard.

Rakiety o tego rodzaju napędzie szybko znalazły praktyczne przeznaczenie. Niemieccy inżynierowie pod przewodnictwem Wernera von Brauna prowadzili prace nad raketowym pociskiem balistycznym V-2.

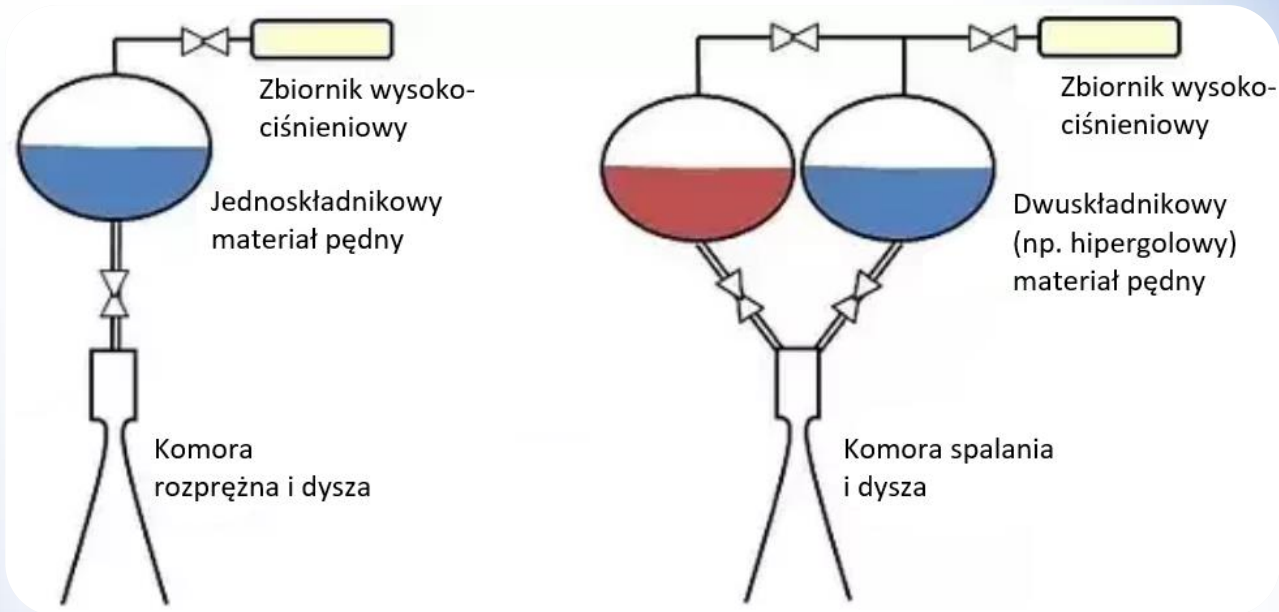

Silnik na paliwo ciekłe

Silnik na paliwo ciekłe

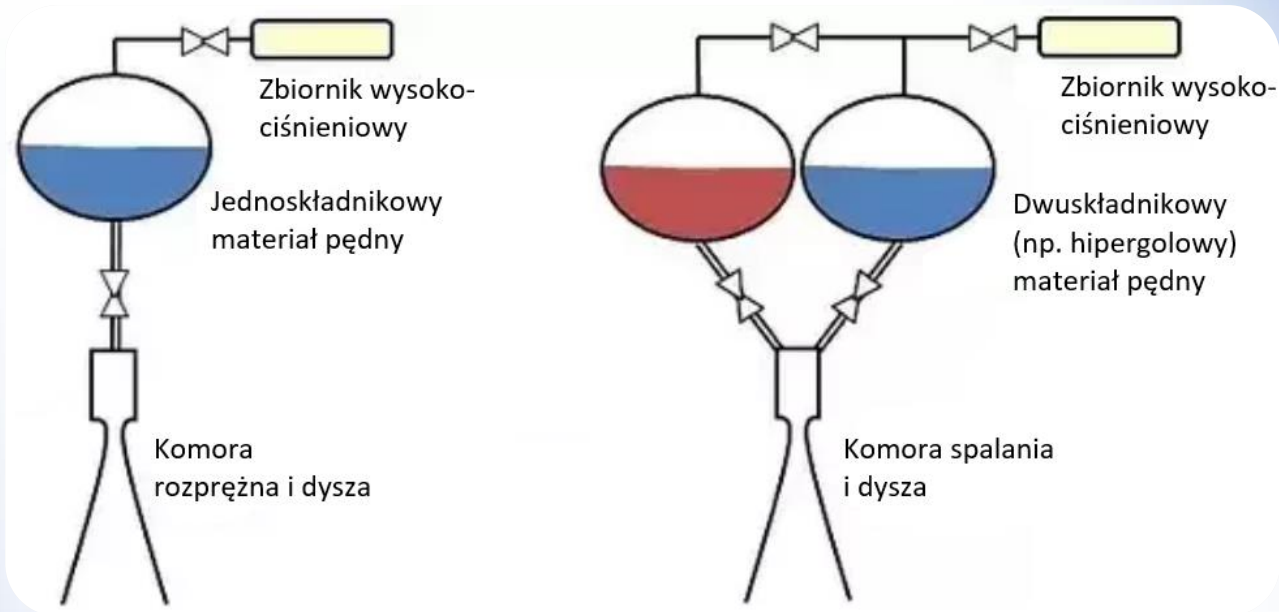
W silnikach na paliwo ciekłe wykorzystuje się **jedno-** lub **dwuskładnikowe** materiały pędne. **Materiał jednoskładnikowy** to na przykład nadtlenek wodoru H_2O_2 lub hydrazyna N_2H_4 . Mimo iż zapewniają one niższą wydajność i ciąg w porównaniu do paliw dwuskładnikowych, to dzięki prostej konstrukcji silników znajdują zastosowanie w systemach kontroli położenia.

Silnik na paliwo ciekłe

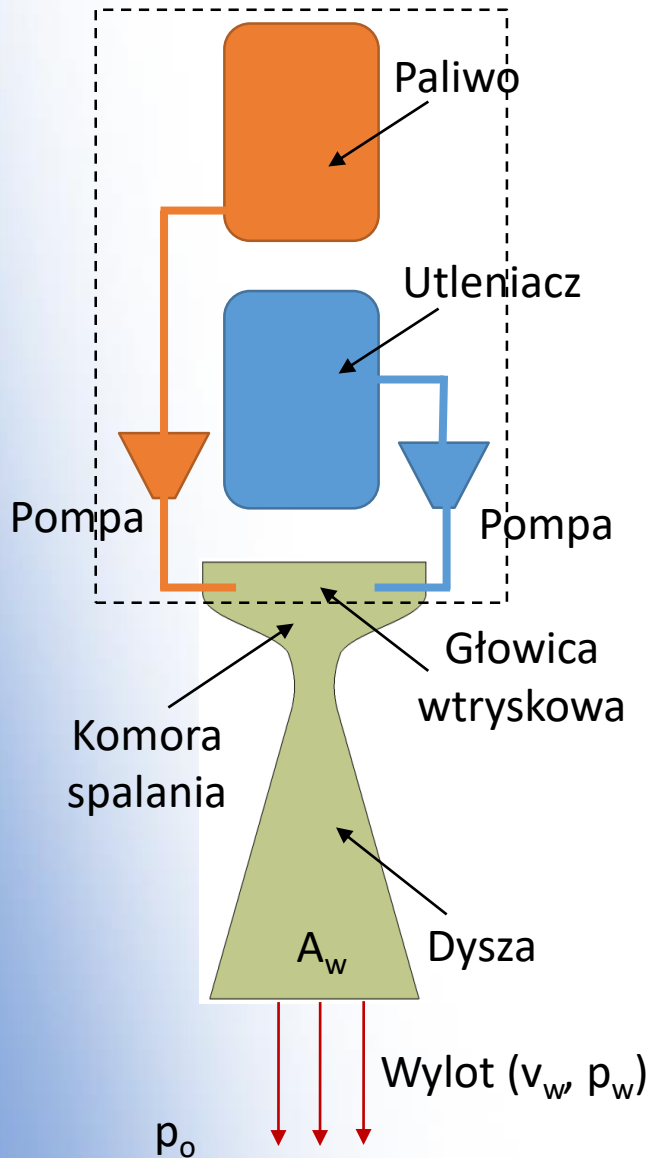

Jako **paliwa dwuskładnikowe** najczęściej wykorzystuje się **paliwa kriogeniczne**, czyli **paliwa** gazowe skondensowane i schłodzone do postaci ciekłej. Przykłady to: tlen-wodór oraz tlen-węglowodór. Pierwsze zapewniają wysoki impuls właściwy i stosowane są do misji na dużych wysokościach, zaś te drugie wykorzystywane są jako silniki pomocnicze.

Silnik na paliwo ciekłe

Paliwo oraz utleniacz transportowane ze zbiorników są przez pompy do głowicy wtryskowej.

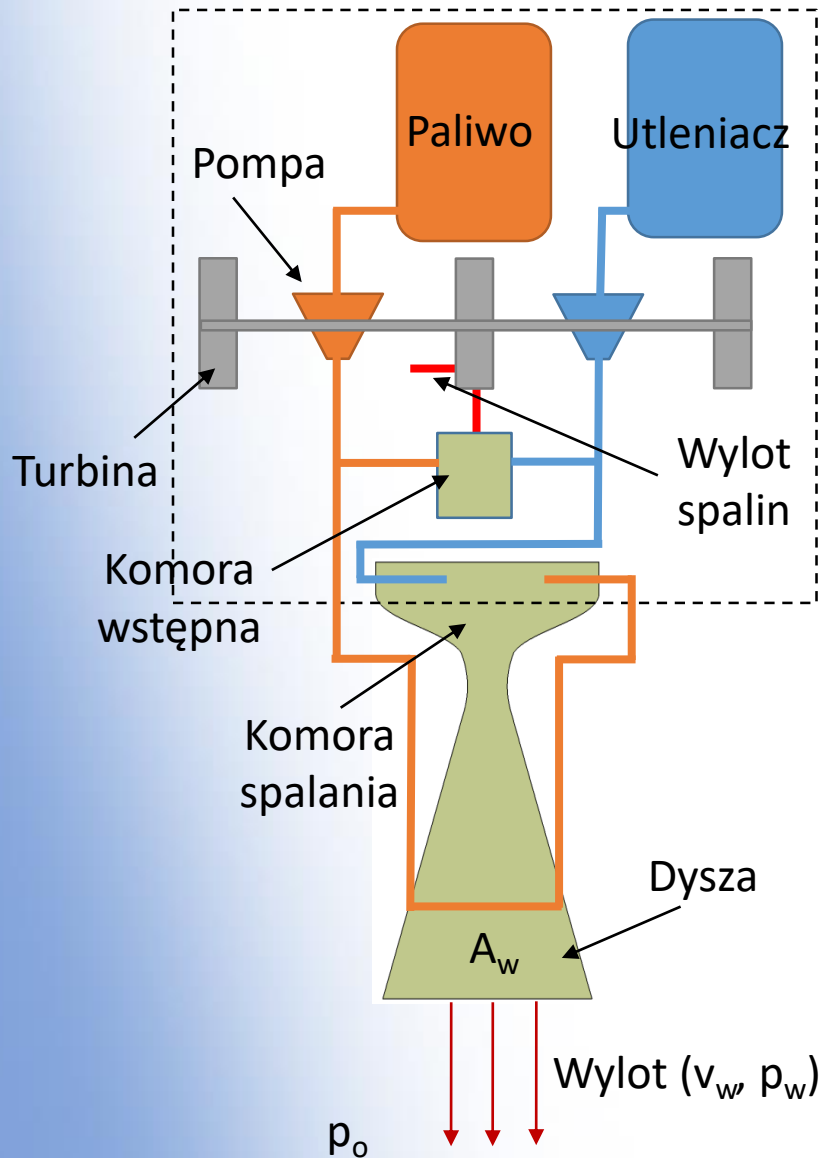
Głowica wtryskowa odpowiedzialna jest za właściwe rozprowadzenie i wymieszanie składników w cylindrycznej komorze spalania.

Następnie mieszanka zapala się i przepływa przez dyszę, konwertując energię termodynamiczną na energię kinetyczną, dzięki której rakieta generuje siłę ciągu.

Silnik na paliwo ciekłe

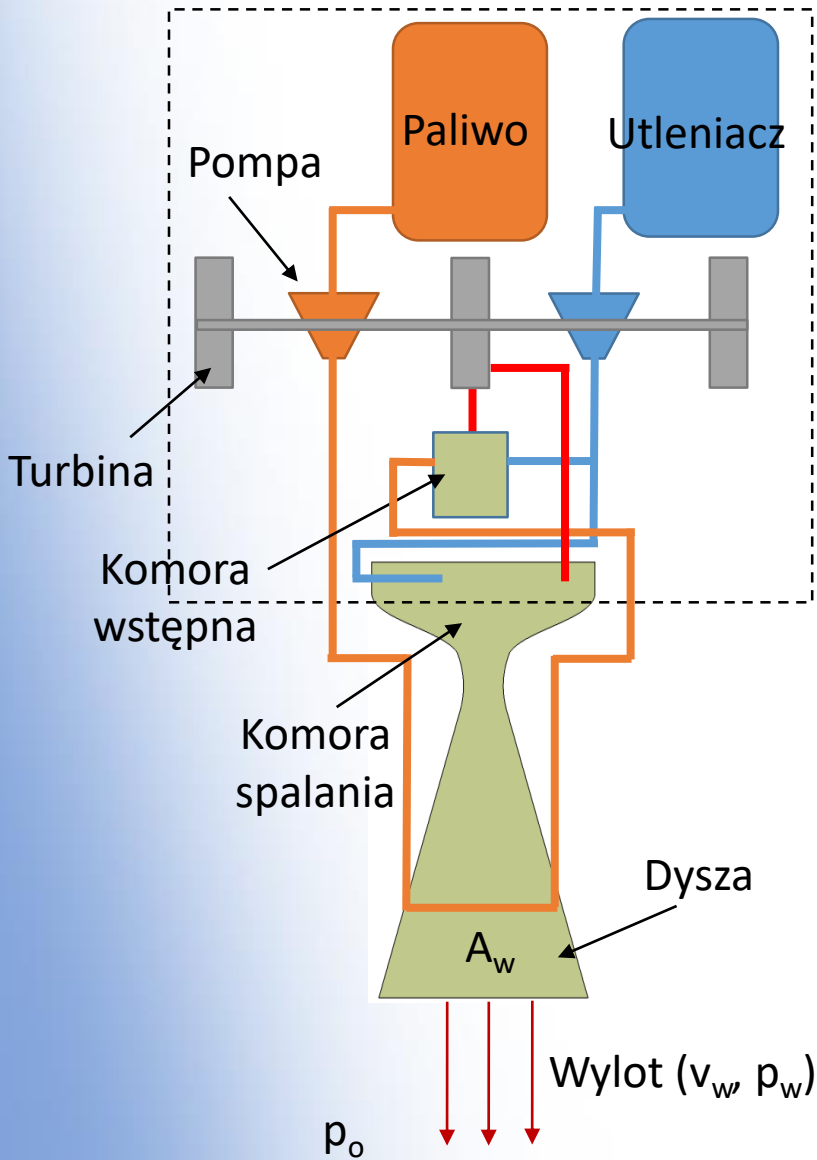
Silniki na dwuskładnikowe paliwo ciekłe mogą pracować w jednym z trzech cykli:

- **cykl generatora gazowego,**
- cykl spalania stopniowego,
- cykl rozszerzania się.

Silnik na paliwo ciekłe

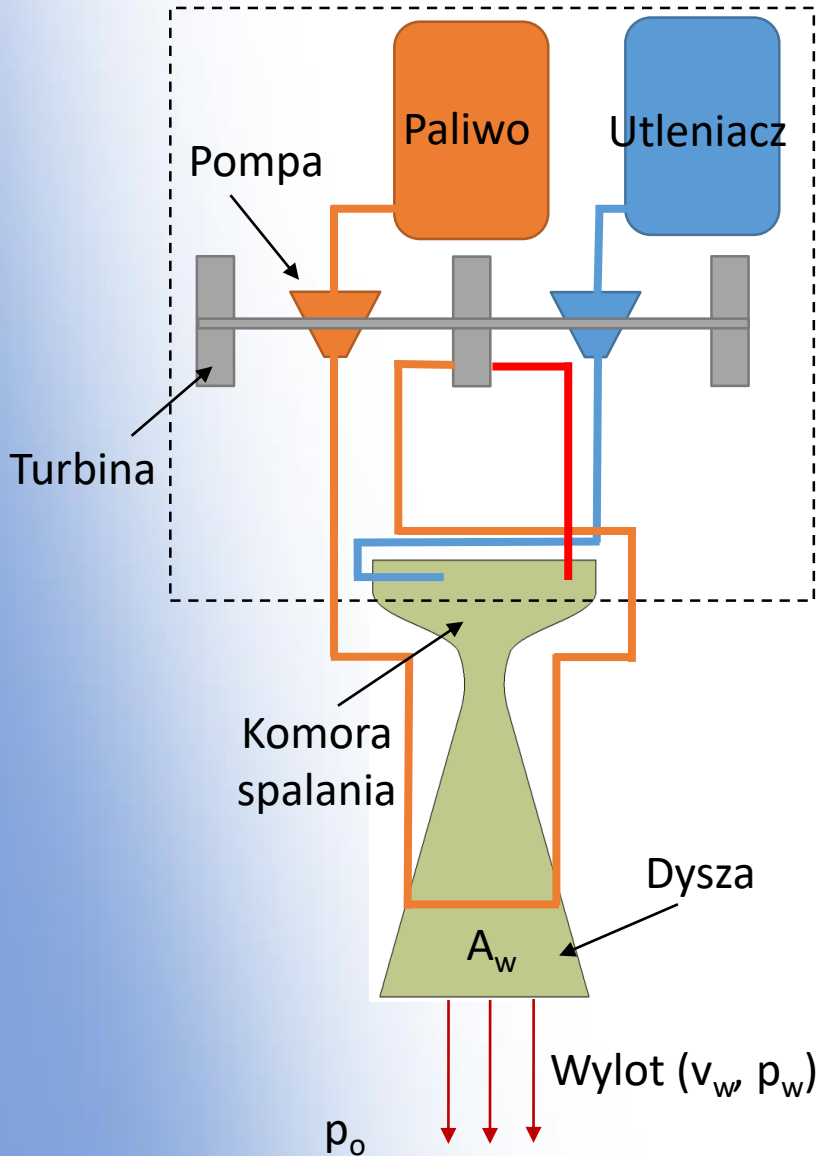
Silniki na dwuskładnikowe paliwo ciekłe mogą pracować w jednym z trzech cykli:

- cykl generatora gazowego,
- **cykl spalania stopniowego,**
- cykl rozszerzania się.

Silnik na paliwo ciekłe

Silniki na dwuskładnikowe paliwo ciekłe mogą pracować w jednym z trzech cykli:

- cykl generatora gazowego,
- cykl spalania stopniowego,
- **cykl rozszerzania się.**

Silnik na paliwo ciekłe

Do **zalet** tego rodzaju napędu można zaliczyć:

- Uzyskiwanie wyższego impulsu właściwego w porównaniu do paliw stałych.
- Możliwość zastosowania stosunkowo lekkich zbiorników

Wady silników na paliwo ciekłe to:

- specyficzne warunki przechowywania paliwa
- Konieczność transportowania utleniacza na pokładzie rakiety w przypadku wykorzystywania paliw dwuskładnikowych
- Występowanie szeregu problemów technicznych związanych z: rozkładem paliwa w zbiornikach, generowanymi drganiami, zagadnieniami przepływowymi.

Przykłady silników raketowych

NK-33 i NK-43

Źródło: NASA

Rodzina silników opracowana przez radzieckie biuro konstrukcyjne Kuzniecowa na przełomie lat 60 i 70 ubiegłego wieku. Jest to silnik na paliwo ciekłe zasilany RP-1 (Refined Petroleum 1) oraz ciekłym tlenem. Stosowany do dzisiaj w raketach Sojuz-2-1.

Parametr	Wartość
Masa	1240 kg
Średnica	2 m
Ciąg	1510 kN
Impuls właściwy	297 s (2,91 km/s)
Ciąg do ciężaru	137

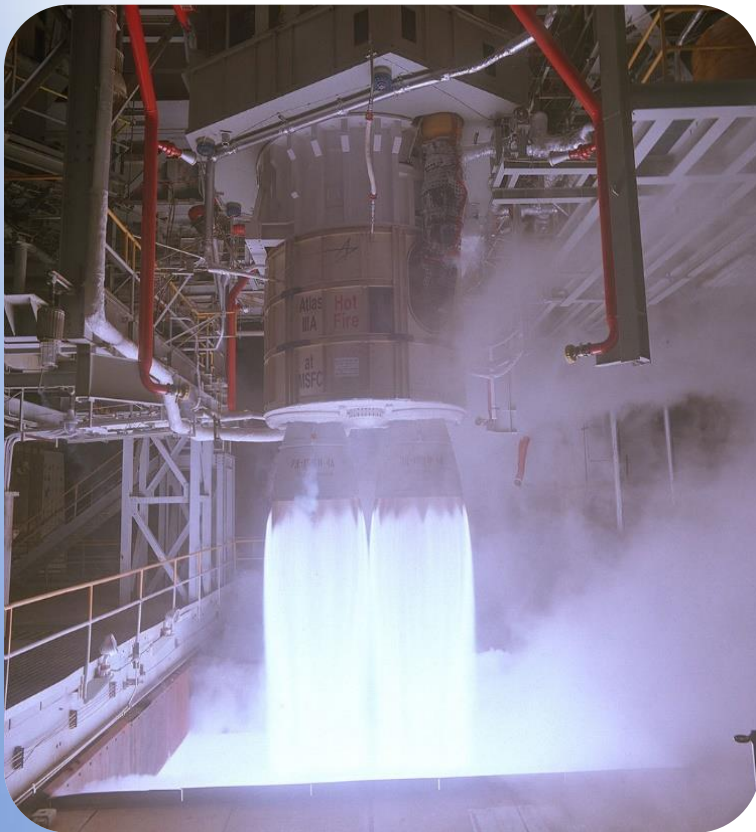

Przykłady silników raketowych

RD -180

Źródło: NASA

Rosyjski silnik raketowy produkowany od 2000 roku. Obecnie produkowany w ramach współpracy USA i Rosji. Wykorzystywany do startów rakiet typu Atlas V. Jest to silnik na paliwo ciekłe zasilany naftą oraz ciekłym tlenem.

Parametr	Wartość
Masa	5480 kg
Średnica	3,15 m
Ciąg	3830 kN
Impuls właściwy	311 s (3,05 km/s)
Ciąg do ciężaru	78,4

Przykłady silników raketowych

SpaceX Merlin

Źródło: SpaceX

Rodzina silników opracowana przez firmę SpaceX przeznaczona do raket Falcon. Jest to silnik na paliwo ciekłe zasilany RP-1 (Refined Petroleum 1) oraz ciekłym tlenem.

Parametr	Wartość
Masa	470 kg
Średnica	1,25 m
Ciąg	854 kN
Impuls właściwy	282 s (2,77 km/s)
Ciąg do ciężaru	179,8

Przykłady silników rakiетowych

Starlink Mission – Falcon 9 Rocket

Przykłady silników raketowych

SpaceX Raptor

Źródło: SpaceX

Źródło: NASA

Nowa generacja silników raketowych opracowana przez firmę SpaceX mająca na celu zastąpienie dotychczasowego napędu w raketach Falcon. Jest to silnik na kriogeniczne paliwo ciekłe (metan) oraz ciekły tlen.

Parametr	Wartość
Masa	1500 kg
Średnica	1,3 m
Ciąg	2000 kN
Impuls właściwy	330 s (3,2 km/s)
Ciąg do ciężaru	170

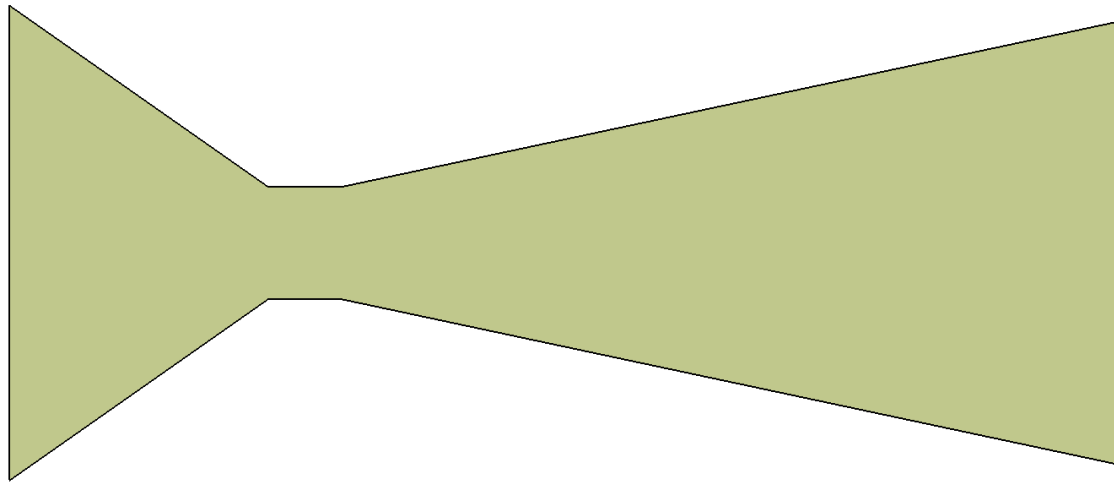

Dysze silników raketowych

Dyszą nazywamy kanał przepływowy o zmiennym przekroju poprzecznym, wzdłuż którego czynnik rozpręża się zwiększając swą prędkość.

Główne zadanie dysz w silnikach raketowych to **konwersja energii** cieplnej wyzwolonej w komorze spalania na energię kinetyczną, która umożliwia wytworzenie siły ciągu.

Dysze silników raketowych

Opis zjawisk przepływowych i termodynamicznych dla gazu przepływającego przez dyszę jest bardzo trudny. Z tego względu analizę tego zagadnienia sprowadza się do **wyidealizowanego ustalonego jednowymiarowego przepływu izentropowego o stałym składzie chemicznym i ciepłe właściwym.**

Nawet przy szeregu uproszczeń równanie opisujące zmianę energii ma rozbudowaną postać:

$$\boxed{I_{0-0}} + \boxed{\frac{m \cdot w_0^2}{2}} + \boxed{m \cdot g \cdot H_0} + \boxed{Q_{z0-a}} = I_2 + \frac{m \cdot w_a^2}{2} + m \cdot g \cdot H_a$$

Entalpia

E. kinetyczna

E. potencjalna

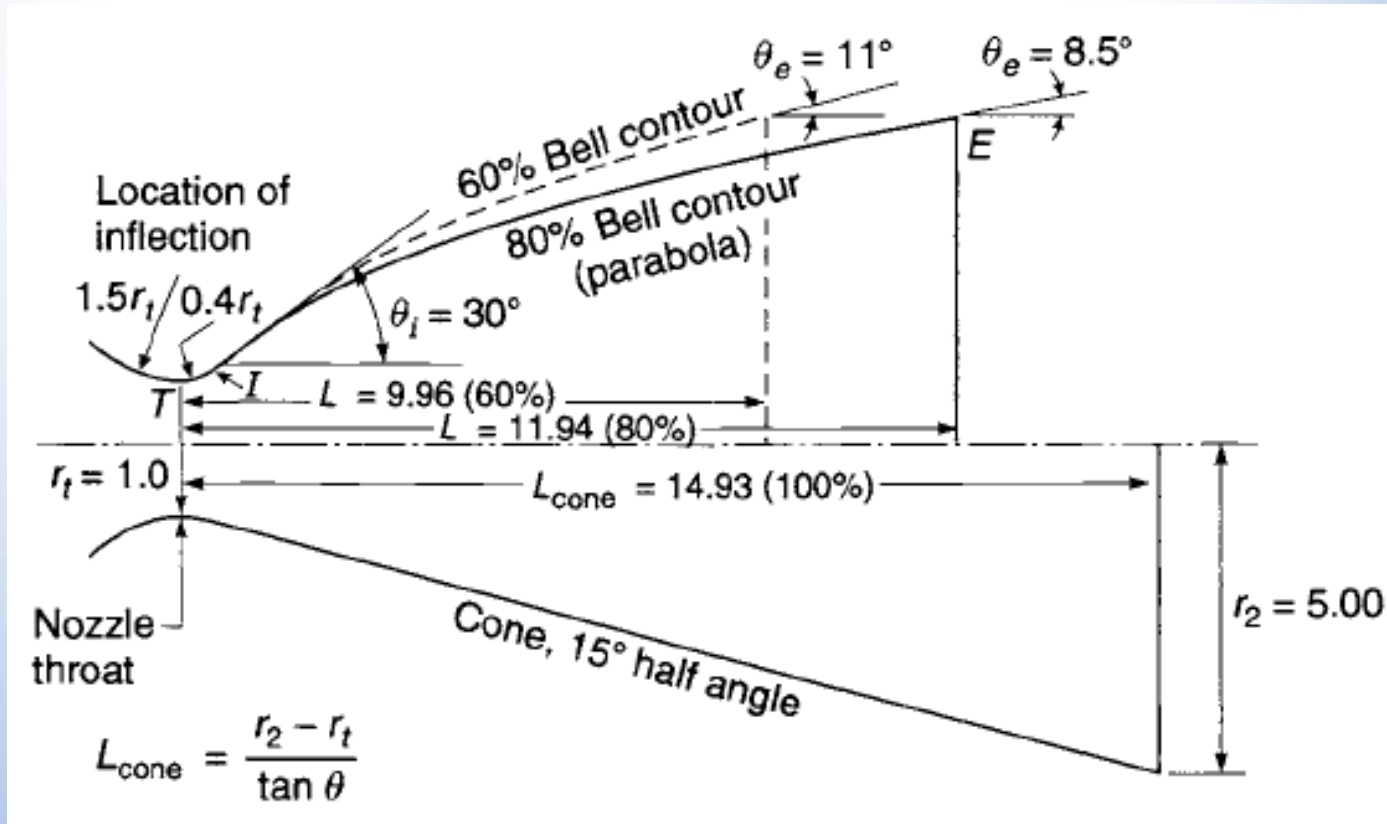
E. cieplna

Dysze silników rakietowych

Ponadto opis geometrii dyszy wymaga zdefiniowania szeregu parametrów:

Źródło: Sutton – Rocket Propulsion Elements

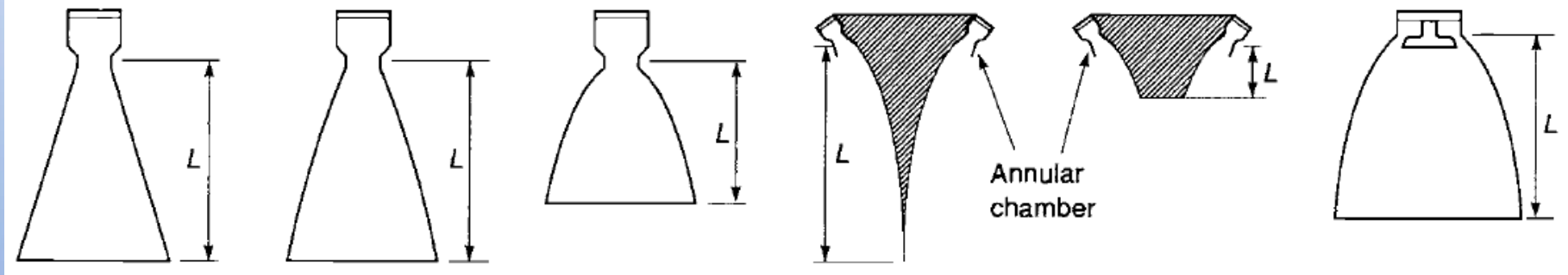

Dysze silników raketowych

Ze względu na kształt wyróżnia się następujące rodzaje dysz:

Źródło: Sutton – Rocket Propulsion Elements

Stożkowa

Dzwonowa

Dzwonowa
skrócona

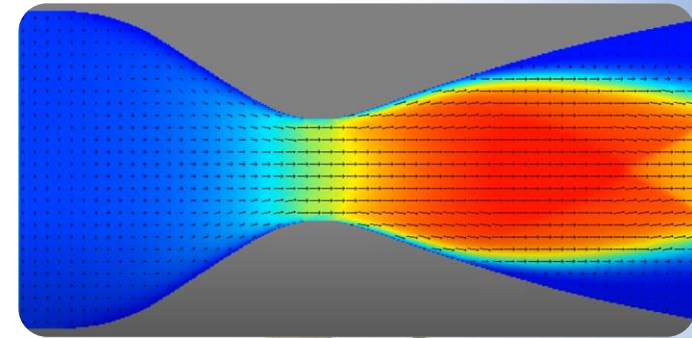
Aerospike
(stożek
wewnętrzny)

Aerospike
obcięta

Rozszerzająco-
rozprężna

W celu uzyskania przepływu naddźwiękowego wykorzystuje się **dysze de Laval**. W dyszach tych przekrój najpierw zwęża się, a następnie rozszerza.

Źródło: YouTube Robert Wray

Dysze silników raketowych

Ponadto wyróżnia się:

- **dysze stałe** (proste),
- **ruchome** (ze sterowanym wektorem ciągu),
- **dysze zanurzone** (z częścią schowaną wewnątrz komory spalania),
- **dysze wsuwane** (o zmiennym przekroju).

Ze względu na prędkość na wylocie wyróżnia się:

- **dysze poddźwiękowe,**
- **około dźwiękowe,**
- **naddźwiękowe.**

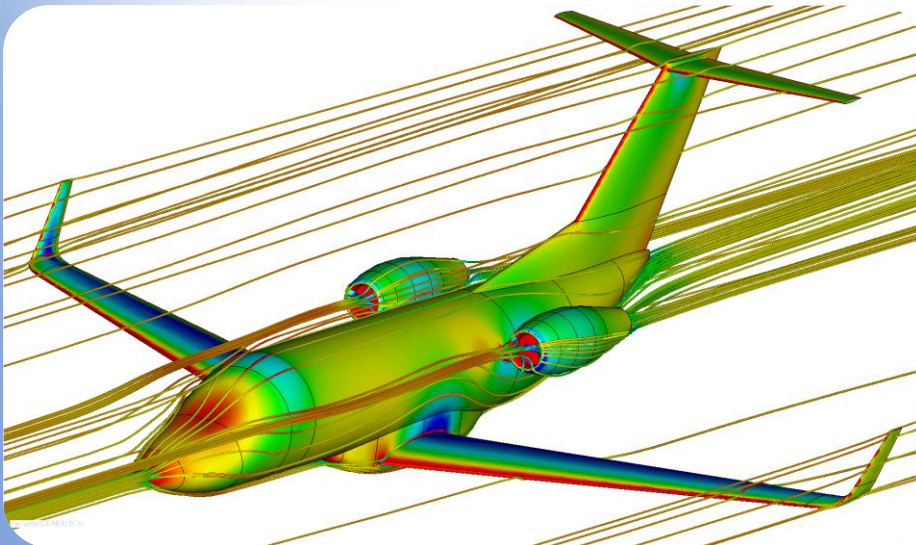

Metoda CFD

Do badania dużych i drogich obiektów można wykorzystać technikę komputerowych obliczeń symulacyjnych **Computational Fluid Dynamics (CFD)**.

W technice tej wykorzystuje się metody numeryczne do rozwiązywania zagadnień przepływowych. Strategia polega na rozwiązaniu dla zdyskretyzowanego obszaru przestrzeni równań różniczkowych w celu ustalenia pola prędkości, ciśnienia i temperatury dla danego przepływu.

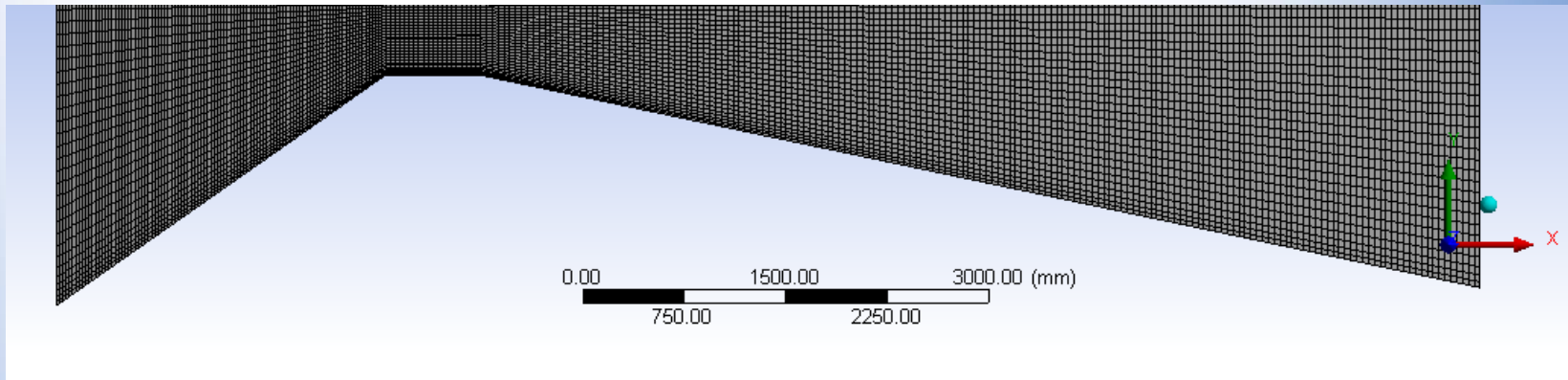
Źródło: termoflow.com

Metoda ta bazuje na **równaniach Naviera-Stokesa**, czyli równaniach zachowania pędu oraz na równaniach zachowania masy i energii dla płynu.

Metoda CFD

Modele 2D badanych dysz z naddźwiękową częścią wylotową utworzono w oprogramowaniu CAD (Catia v5).

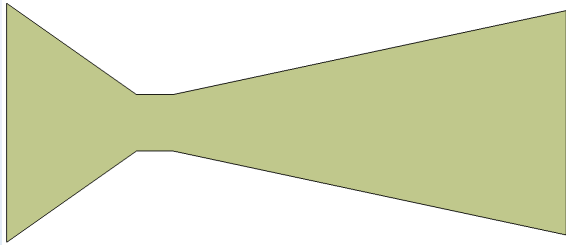
Następnie zaimportowano je do oprogramowania CFD (Ansys Fluent), w którym dokonano jego dyskretyzacji oraz wyboru parametrów modelu obliczeniowego.

Między innymi zdefiniowano model turbulencji (k- ϵ) oraz warunki brzegowe.

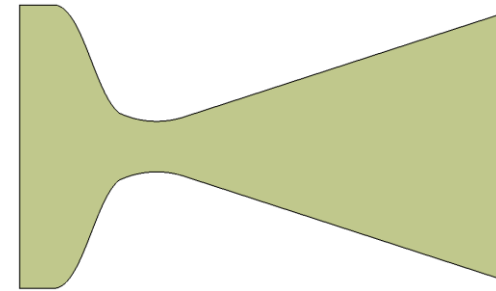

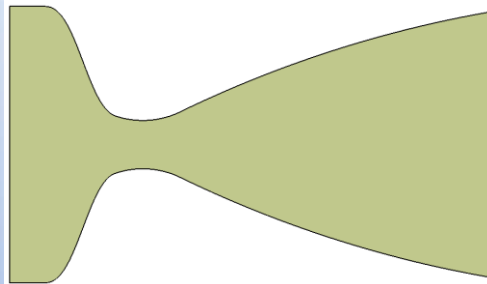
Geometrie badanych dysz

A. Stożkowa dysza zbieżno-rozbieżna

B. Zbieżno-rozbieżna dysza dzwonowa (wzór Witoszyńskiego) ze stożkową częścią naddźwiękową

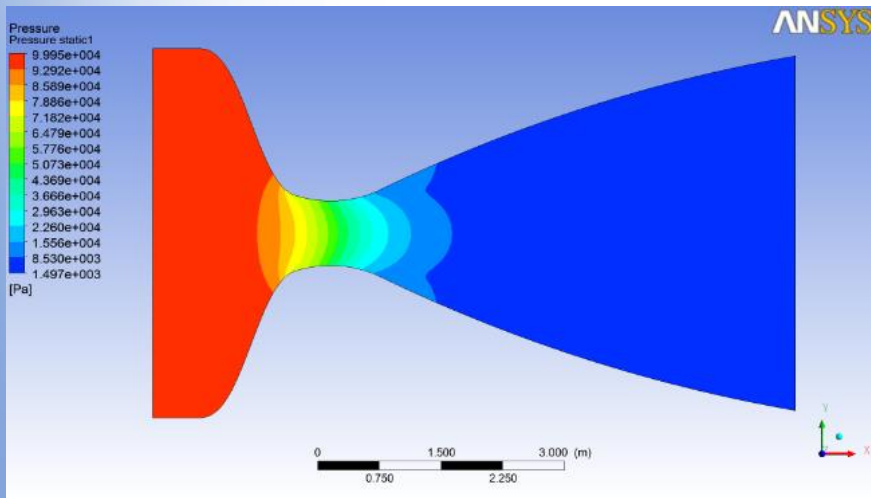
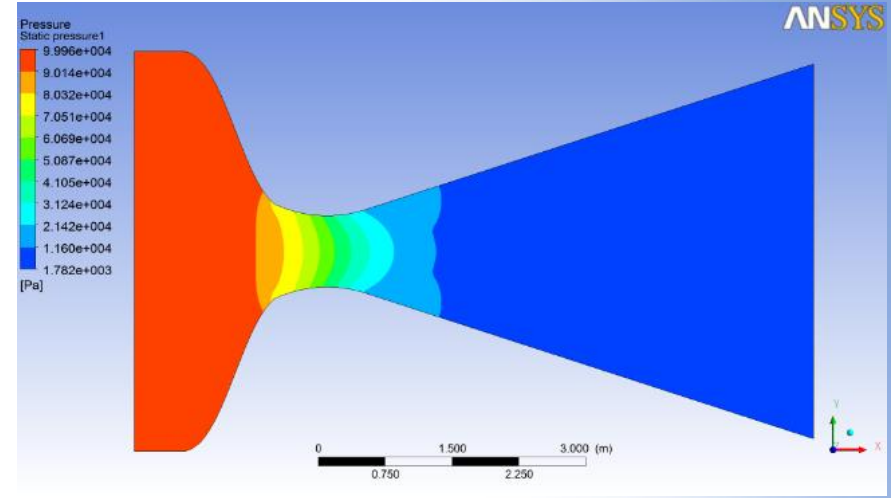
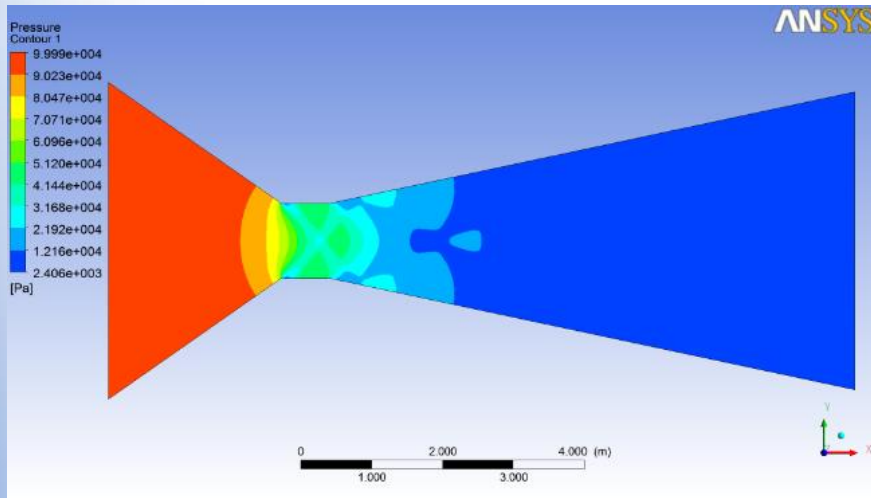

C. Zbieżno-rozbieżna dysza dzwonowa z paraboliczną częścią naddźwiękową

Dysza	A	B	C
Długość (m)	10,5	7,8	7,8
Ciśnienie na wlocie (Pa)	2500	1782	1492
Średnica wlotu (m)	4,4		
Średnica wylotu (m)	4,2		

Wyniki badań

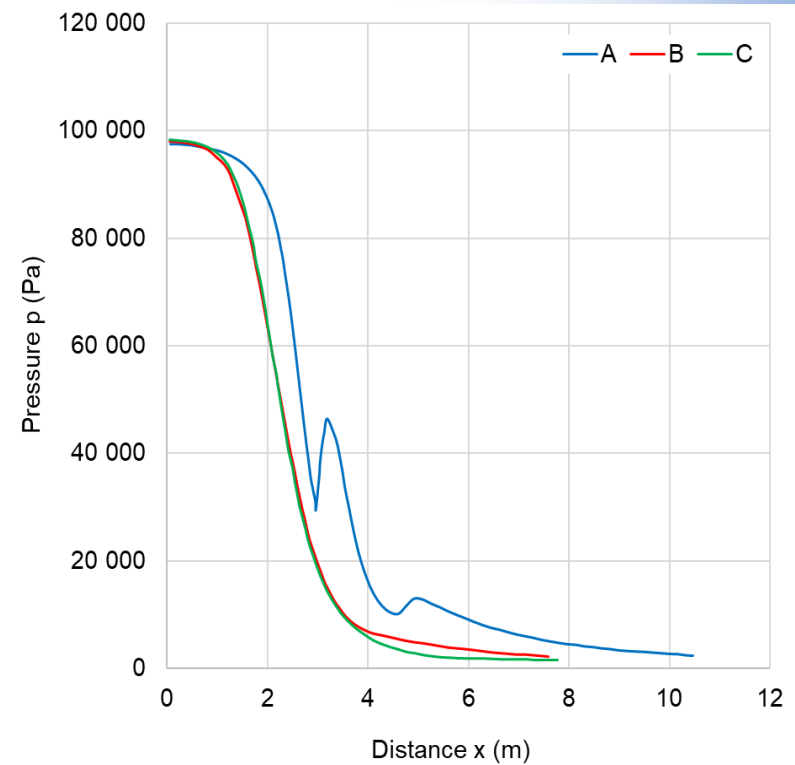
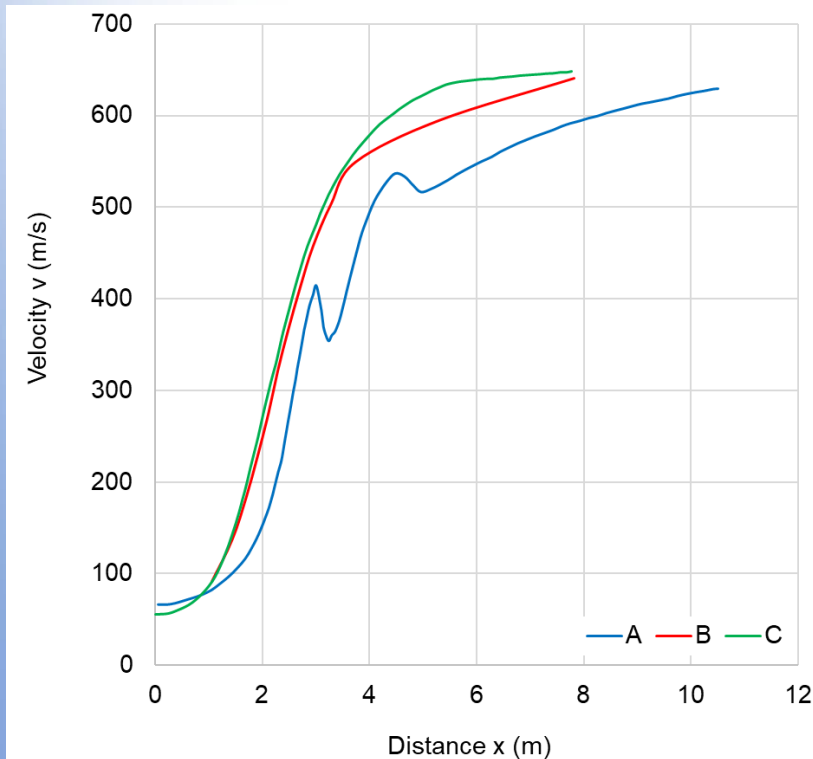
Rysunki przedstawiają rozkład ciśnienia dla rozpatrywanych przekrojów dysz silnika rakietowego uzyskany w wyniku przeprowadzonych obliczeń symulacyjnych.

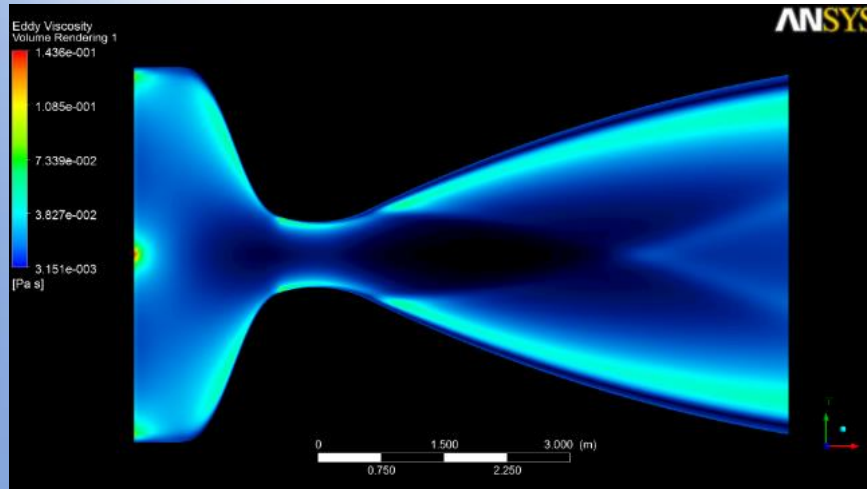
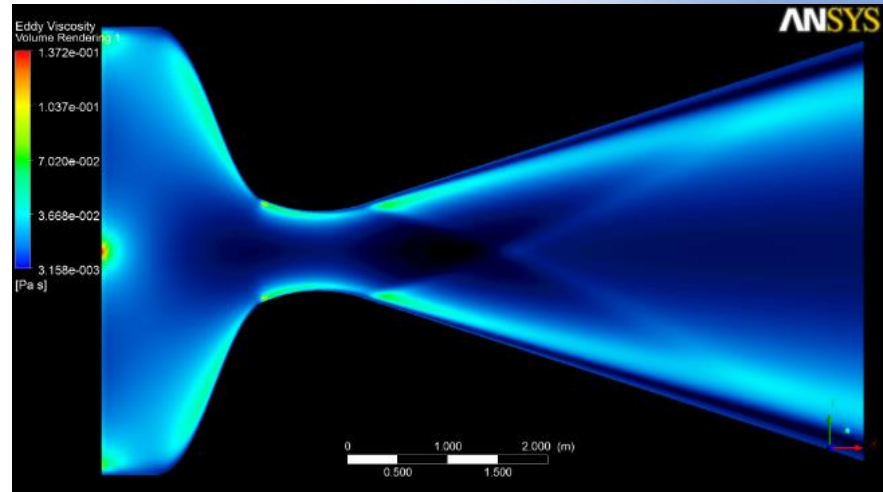
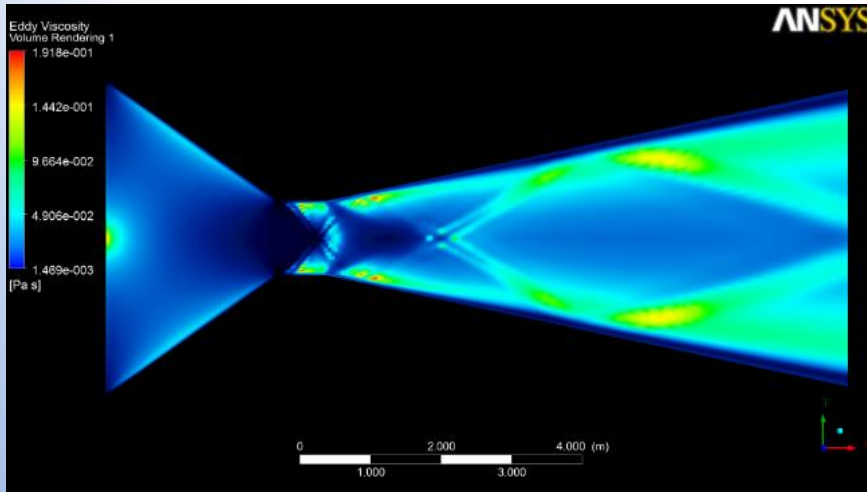
Wyniki badań

Dysza	A	B	C
Impuls właściwy(s)	628	640	649
Ciąg (kN)	68,57	71,22	73,24

Wyniki badań

Rysunki przedstawiają rozkład lepkości wirowej dla rozpatrywanych przekrojów dysz silnika rakietowego uzyskany w wyniku przeprowadzonych obliczeń symulacyjnych.

Podsumowanie

- Silnik raketowy działa w oparciu o zjawisko odrzutu.
Podstawowymi parametrami silnika jest ciąg oraz impuls właściwy.
Prędkość rakiety obliczana jest na podstawie wzoru Ciołkowskiego.
- Do najpopularniejszych rodzajów silników raketowych zalicza się silniki na paliwo stałe oraz ciekłe.
- Osiągi silników raketowych w znacznym stopniu zależą od geometrii zastosowanych dysz.
- Z wykorzystaniem metody CFD możliwe jest przeprowadzenie badań symulacyjnych przepływu przez dysze o różnej geometrii.

Podsumowanie

- W stożkowej dyszy zbieżno-rozbieżnej obecność ostrych krawędzi wywołuje zaburzenia przepływu skutkujące spadkiem generowanej siły ciągu.
- Zastosowanie zaokrąglonego profilu w przypadku dyszy opisanej wzorem Witoszyńskiego skutkuje wyeliminowaniem oderwań oraz zmniejszeniem występowania fal zagęszczeniowych po stronie naddźwiękowej.
- Paraboliczna część wylotowa zapewnia najwyższy ciąg przy jednoczesnej minimalizacji masy całej konstrukcji, dlatego potencjalnie nadaje się do wykorzystania jako silnik zasadniczy oraz pomocniczy.

Wykaz źródeł

1. <https://www.eurekalert.org/multimedia/pub/195921.php>
2. <http://ibphysicsstuff.wikidot.com/newton-s-laws>
3. <https://www.physicsclassroom.com/Class/newtlaws/u2l4a.cfm>
4. <https://spacequotations.com/quotes-about-rockets/>
5. <https://news.itu.int/water-and-the-data-cube-revolution-analysis-ready-satellite-data-for-better-decisions/>
6. <https://www.engadget.com/2018-05-13-spacex-falcon-9-rocket-has-300-launches-before-retirement.html>
7. https://defense-update.com/20180827_israel_rockets.html
8. Torecki - Silniki rakietowe
9. <https://pixabay.com/pl/illustrations/rocket-mieszkanie-space-start-grow-3520050/>
10. https://pl.wikipedia.org/wiki/Rakieta#/media/Plik:22_560_Vinkhuijzen_Book_illustrations_of_Historical_description_of_the_clothes_and_weapons_of_Russian_troops.png
11. <http://www.aeross.org/2019/06/rockets-and-propulsion/>

Wykaz źródeł

12. <https://www.flickr.com/photos/nasacommons/16503009935>
13. https://www.youtube.com/watch?v=C_lbypfdGak
14. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hypergolic_Fuel_for_MESSENGER.jpg
15. https://www.nasa.gov/images/content/470524main_AJ26-full.jpg
16. https://pl.wikipedia.org/wiki/RD-180#/media/Plik:RD-180_test_firing.jpg
17. https://pl.wikipedia.org/wiki/Merlin_1#/media/Plik:SpaceX_Testing_Merlin_1D_Engine_In_Texas.jpg
18. <https://www.youtube.com/watch?v=wSge0I7pwFI>
19. <https://www.flickr.com/photos/spacex/29916104756/in/photostream/>
20. <https://www.nasa.gov/sites/default/files/atoms/files/septemberlagniappe2.pdf>
21. Sutton – Rocket Propulsion Elements
22. https://www.youtube.com/watch?v=08LcP6aR5_Q
23. <https://www.termoflow.com/jobs/detail/bachelor-master-thesis-in-computational-fluid-dynamics-cfd-1>

DZIĘKUJĘ ZA UWAGĘ !!!

NUMERYCZNA ANALIZA WPŁYWU GEOMETRII DYSZY NA OSIĄGI SILNIKA RAKIETOWEGO

POLITECHNIKA LUBELSKA
Katedra Termodynamiki, Mechaniki
Płynów i Napędów Lotniczych
dr inż. Konrad Pietrykowski
mgr inż. Paweł Karpiński

Projekt „Politechnika Lubelska – Regionalna Inicjatywa Doskonałości”
– finansowany ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego

Ministerstwo
Nauki
i Szkolnictwa
Wyższego

